
РОЗДІЛ 2. ФІНАНСИ, ГРОШОВИЙ ОБІГ ТА КРЕДИТ

УДК 336.77.067

ОСНОВНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ПОРТФЕЛЬНИМ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ

Дорошенко Г.О., д. е. н., доцент
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Вступ. Сутність банківської діяльності полягає у прийнятті на себе ризиків фінансового посередництва, але успішна діяльність забезпечується саме тоді, коли ризики контрольовані і знаходяться у межах фінансових можливостей. Особливе значення серед ризиків займає кредитний, оскільки кредитування залишається традиційною та найбільш динамічною банківською операцією.

Здійснюючи управління кредитним ризиком, банківська установа не тільки забезпечує власне стабільне функціонування, а й впливає на економічний розвиток країни шляхом підвищення економічної ефективності вкладення позикових коштів, поліпшення фінансового стану позичальників та максимальне задоволення споживчих потреб населення. Разом з тим, загальна тенденція сучасного розвитку кредитних операцій вітчизняних банків свідчить про суттєве скорочення обсягів кредитування та підвищення частки проблемних позик в кредитних портфелях банківських установ, що вказує на недосконалість методів та підходів до управління кредитним ризиком. Так, за підрахунками асоціації «Український кредитно-банківський союз», обсяг довгострокового кредитування суб'єктів господарювання зменшився майже на 4% за січень-листопад 2012 р. у порівнянні з ростом на 11% у 2011 р., а середньозважена ставка за кредитами в національній валюті зросла з початку року в 1,5 рази, з 15,6% річних у січні до 23,4% річних у листопаді [1]. Крім того, близько 13% банківських установ, за підсумками трьох кварталів 2012 року, ще збиткові. У той же час, за оцінкою Fitch, проблемні активи банків залишаються суттєвими. Виходячи з управлінської звітності банків, що рейтингує Fitch, рівень непрацюючих кредитів (з простроченням на 90 днів) збільшився до 19% на кінець першого півріччя 2012 р. в порівнянні з 18% на кінець 2011 р., в той час як потенційні проблемні кредити (непрацюючі і реструктуровані кредити) в сумі становлять 48% кредитного портфелю [2].

Частина комерційних банків України збанкрутувала саме через неповернення наданих кредитів. У важкому фінансовому стані постійно перебуває значна кількість діючих нині банківських установ, до того ж тенденції до поліпшення ситуації не помітно. У цих умовах особливої ваги набуває завдання оптимізації системи надійного захисту банків від негативних наслідків кредитування, розробка механізму діагностики, проектування та планування ризиків банківської системи. Все це підкреслює актуальність дослідження питань управління кредитними ризиками банків.

Питання визначення та управління кредитними ризиками постійно знаходиться у полі зору видатних вітчизняних вчених-економістів В.М. Алексійчука, В.Г. Андрійчука, В.Д. Базилевича, В.А. Борисової, І.С. Гуцала, М.Я. Дем'яненка, О.В. Дзюблюка, О.Т. Євтуха, В.І. Міщенко, А.М. Мороза, М.І. Савлука, А.В. Чупіса, А.А. Чухна та інших. Проте треба зазначити, що питання організації ефективної системи ризик-менеджменту, особливо у частині управління портфельним кредитним ризиком, у банках потребують додаткового розгляду. Це зумовило необхідність цієї роботи.

Метою дослідження є розробка заходів щодо підвищення ефективності системи управління портфельним кредитним ризиком банку.

Основні результати дослідження. Діюча нормативна база трактує кредитний ризик як «ризик невиконання позичальником зобов'язань за кредитними операціями банку, тобто ризик того, що сплата відсотків та основної суми боргу здійснюватиметься з відхиленням від умов кредитної угоди або взагалі не буде проводитися» [3], або дещо ширше як «наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, що виникає через неспроможність сторони, яка взяла на себе зобов'язання виконати умови фінансової угоди із банком» [4]. Саме під таким кутом зору буде розглядатися кредитний ризик у цій роботі.

Управління кредитним ризиком банку – це формалізований процес з чіткою послідовністю етапів, механізмів та методів, за допомогою яких виникає можливість виявлення, оцінки, контролю та моніторингу за кредитним ризиком задля отримання запланованого рівня доходу від здійснення кредитної операції та недопущення ймовірності виникнення негативних наслідків його реалізації і зменшення до прийняттого для банку рівня [5, с. 310]. Управління кредитним ризиком банку здійснюється на двох рівнях відповідно до причин його виникнення – на рівні кожної окремої позики та на рівні кредитного портфелю в цілому.

Портфельний кредитний ризик (який є об'єктом дослідження) – це середньозважена величина ризиків щодо всіх угод кредитного портфелю, де вагами виступають частки кредитних угод у загальній сумі кредитного портфеля [6, с. 17]. Тобто це можливість зменшення вартості частини активів банку або зниження їхньої прибутковості відносно розрахункового запланованого рівня у зв'язку з динамікою структурних елементів кредитного портфелю, що впливає на фінансовий стан банку та платоспроможність [7, с. 85]. Мета управління портфельним кредитним ризиком банку – оптимізація співвідношення між рівнем ризику та очікуваною економічною вигодою, що проявляється в підтримці на визначених рівнях показників ефективності організації кредитних операцій банку (рівень ризику та дохідність портфелю). Джерелом портфельного кредитного ризику є сукупна заборгованість перед банком за операціями, яким притаманний кредитний ризик (кредитний портфель, портфель цінних паперів, портфель дебіторської заборгованості тощо).

Одне з визначальних місць в системі управління портфельним кредитним ризиком займає його оцінка, при цьому в умовах стабільності економіки достатнім є урахування параметрів позичальника та кредитних продуктів із використанням існуючих методів:

- Аналітичний метод являє собою оцінку можливих втрат (рівня ризику) банку і здійснюється відповідно до Положення «Про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків». Цей метод базується на оцінці рівня ризику за кожною кредитною операцією з урахуванням фінансового стану позичальника, його кредитоспроможності та забезпеченості кредиту. Результатом оцінки є віднесення кредиту до однієї з п'яти категорій якості: стандартні, під контролем, субстандартні, сумнівні та безнадійні.

- Статистичний метод базується на застосуванні дисперсії, варіації, стандартного відхилення та інше.

- Коефіцієнтний метод полягає в розрахунку відносних показників та порівнянні їх з нормативними критеріями оцінки, та на цій основі якісно і кількісно визначається рівень сукупного кредитного ризику банку.

В умовах кризи необхідно приділяти посилену увагу основним факторам впливу зовнішнього середовища. Також оцінка може передбачати застосування так званих системних комплексів, які ґрунтуються на використанні показника VaR (Value-at-Risk). Найбільш відомими комплексами, що отримали статус стандарту, є CreditMetrics, KMV Portfolio Manager, CreditRisk+, Credit Portfolio View.

Інструменти управління портфельним кредитним ризиком поділяють на:

1. Доподійні (диверсифікація, концентрація та лімітування).

Диверсифікація полягає в розподілі кредитних ресурсів серед широкого кола позичальників за параметрами: форма власності, розмір капіталу, за галузями економіки, за регіональним розміщенням.

Концентрація є поняттям, за змістом протилежним диверсифікації, і означає зосередження кредитних операцій банку в певній галузі чи групі взаємопов'язаних галузей, на географічній території або кредитування певних категорій клієнтів [8, с. 80]. Визначення оптимального співвідношення між рівнями диверсифікації та концентрації кредитного портфелю банку є завданням, яке повинен вирішувати менеджмент кожного банку залежно від обраної стратегії, можливостей та конкретної економічної ситуації.

Лімітування передбачає встановлення системи оптимальних параметрів кредитного портфелю з метою мінімізації ризику і забезпечення стабільних доходів. Ліміти можуть установлюватися за видами кредитів і позичальниками, а також за повноваженнями кредитних працівників різних рангів [9, с. 69].

2. Післяподійні інструменти (резервування та страхування).

Створення резервів для відшкодування втрат за кредитним ризиком банків полягає в акумуляції частини коштів, які в подальшому використовуються для компенсації неповернених банку кредитів. Якщо резерв у банку не сформований, втрати повинні відшкодовуватися за рахунок власного капіталу банку. Значні ризики можуть призвести до повної втрати банком капіталу та його банкрутства. Отже створення резерву дає змогу уникнути негативного впливу ризиків на розмір капіталу банку.

Страхування при управлінні ризиком кредитного портфелю відбувається тільки у формі делькредерного страхування, за яким страхувальником є банк, а об'єктом страхування – відповідальність усіх або окремих позичальників перед банком за своєчасне і повне погашення кредиту і відсотків за ним. Перевагою страхування ризику кредитного портфелю над резервуванням (самострахуванням) є те, що обсяг відшкодування негативних наслідків не обмежується сформованим за рахунок відрахувань страховим фондом, а визначається вартістю об'єкта страхування, розміром страхового внеску та страховою сумою. За зміни умов діяльності позичальника змінюється рівень його кредитного ризику, що зумовлює внесення змін в оцінку кредитного портфелю банку.

У рамках управління кредитним ризиком на будь-якому рівні проводиться кредитний моніторинг. Його проведення здійснюється за чотирма напрямками: моніторинг динаміки і структури, диверсифікованості, чутливості до ризику та якості кредитного портфелю.

Управління кредитним ризиком банку повинно охоплювати всі аспекти функціонування банку, які тим чи іншим чином можуть на нього вплинути, що в підсумку має забезпечити оптимізацію рівня його дії на ефективність банківської діяльності. Однак для цього необхідно удосконалити правові, методологічні засади організації банківської справи. Крім того, банк має бути забезпечений достатньою інформаційною базою, висококваліфікованими працівниками, що здатні правильно оцінювати економічні показники та процеси.

При організації системи кредитного ризик-менеджменту банки стикаються з багатьма проблемами: нестабільність зовнішнього середовища, брак високоліквідних об'єктів застави, відсутність кваліфікованих спеціалістів, компетентних у стратегії управління кредитними ризиками, та достовірність інформації про позичальника і його господарський стан.

Ці проблеми для банку є зовнішніми, але для зниження їх негативного впливу банки повинні створювати обґрунтовані методології вимірювання банківських ризиків. Виходячи з викладеного:

- було б доцільно відійти від практики розрахунку механічного набору показників і відпрацювати методики розрахунку інтегрованого показника, який дасть змогу оцінити ступінь ризику;

- оптимальне значення всіх обчислювальних показників повинно не лише регулюватися законодавством, а кожний банк має додатково розробити свої критерії щодо прийняття тих чи інших результатів оцінок;

– показники різних видів ризиків повинні не лише відображати ситуацію в минулому, а й поєднуватися з прогнозом на майбутнє.

Висновки. Аналіз досвіду з управління кредитними ризиками вітчизняних банків та деяких країн з розвинутою економікою дозволяє висловити наступні пропозиції:

– результативність управління кредитними ризиками в банківському секторі економіки України повинна ґрунтуватися, насамперед, на інституціональних принципах організації банківської справи;

– вітчизняному банківському сектору необхідно ширше застосовувати світовий досвід і удосконалювати такі методи управління кредитними ризиками як лімітування, резервування, диверсифікацію, страхування, хеджування, сек'юритизація боргових зобов'язань тощо.

– враховуючи вітчизняну практику, а також міжнародний досвід організації кредитних відносин, вважаємо за доцільне запровадити в Україні єдину систему оцінювання та управління кредитними ризиками відповідно до міжнародних стандартів і вимог «Базель II».

Література:

1. Офіційний сайт Українського кредитно-банківського союзу / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kbs.org.ua>

2. Офіційний сайт рейтингово агентства Fitch/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fitchratings.ru>

3. Положення Національного банку України «Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків», затверджене Постановою Правління НБУ від 06.07.2000 р. № 279 (зі змінами та доповненнями) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0474-00>.

4. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків», схвалені Постановою Правління НБУ від 15.03.2004 р. № 104 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04>.

5. Прийдун Л.М. Управління кредитним ризиком як основа забезпечення ефективності банківської діяльності// Сталій розвиток економіки. – 2012. – № 2 (12). – С. 307-312.

6. Вітлінський В.В. Кредитний ризик комерційного банку: Навч. посіб. / В.В. Вітлінський, О.В. Пернарівський, Я.С. Наконечний, Г.І. Великоіваненко. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2000. – 251 с.

7. Верхуша Н.П. Інструментарій оцінки кредитного ризику банку // Вісник Української академії банківської справи. – 2010. – № 2 (29). – С. 85-90.

8. Чижова А.С. Модель управління ризиком концентрації кредитного портфеля // Финансовый менеджмент. – 2005. – № 4. – С. 70-83.

9. Ковалев А.П. Безопасность кредитного портфеля: вопросы лимитирования // Банковская практика за рубежом. – 2006. – № 12. – С. 69-84.

Стаття присвячена аналізу сучасної практики організації управління портфельним кредитним ризиком банку і розробці рекомендації щодо створення єдиної системи кредитного ризик-менеджменту. Враховуючи вітчизняну практику, а також міжнародний досвід організації кредитних відносин, вважаємо за доцільне запровадити в Україні єдину систему оцінювання та управління кредитними ризиками з метою їх мінімізації шляхом переходу до міжнародних стандартних вимог «Базель II».

Ключові слова: кредитний моніторинг, кредитний ризик, заборгованість, регулювання, кредитор, управління.

ОСНОВЫ УПРАВЛЕНИЯ ПОРТФЕЛЬНЫМ КРЕДИТНЫМ РИСКОМ БАНКА

Дорошенко А.А., д. е. н., доцент

Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина

Статья посвящена анализу современной практики организации управления портфельным кредитным риском банка и разработке рекомендаций по созданию единой системы кредитного риск-менеджмента. Учитывая отечественную практику, а также международный опыт организации кредитных отношений, считаем целесообразным ввести в Украине единую систему оценки и управления кредитными рисками с целью их минимизации путем перехода к международным стандартным требованиям «Базель II».

Ключевые слова: кредитный мониторинг, кредитный риск, регулирования, кредитор, задолженность, управления.

THEORETICAL BASIC OF MANAGEMENT BY THE PORTFOLIO CREDIT RISK OF BANK

Doroshenko G., doctor of economic sciences, associate professor

V.N. Karazin Kharkov National University

The article is devoted to analysis of the modern practice organization of bank's portfolio credit risk management and the development of recommendations for the creation of uniform system of credit risk management. Taking into account the national practice as well as the international experience in organization of the credit relationship, we consider it appropriate to introduce in Ukraine a uniform system of evaluation and management of credit risk in order to minimize risks through a transition to international standard requirements for the banking system "Basel II".

Keywords: credit monitoring, credit risk, regulation, creditor, debt, management.

Надійшла до редколегії 25.12.2012

© Дорошенко Г.О., 2013 р.